

פרשת תרומה: בין תכנון לביצוע

אחת התופעות המובהקות של שניות במקרא היא התופעה של הכפילות בין תיאור מאורע צפוי, כפי שהוצג בצו ה' או בנבואת נביא, לבין סיפור התממשותו. הנחת היסוד היא שלעולם אין הציווי והתכנית מתממשים במדויק במציאות, אפילו אם הם בדבר ה'. והלימוד המפורט של הפרשיות המקבילות מבקש לברר מה התממש, מה שונה, ומה הטעם לכל אחד מפרטי השינויים.

הדגם המפורט ביותר של שניות שכזאת מצוי בפרשיות האחרונות של ספר שמות: פרשות תרומה ותצוה מתארות בפרוטרוט את תכנית בנין המשכן, ופרשות ויקהל ופקודי מתארות בפירוט לא פחות את מהלך בנייתו. באופן כללי, הפרשות דומות מאד זו לזו. בבחינת הפרטים המדוייקת, ייחשפו ההבדלים.

הכל התחיל כבר בבריאת העולם. כבר אז נוצר פער בין התכנית הא-להית לבין הביצוע הארצי. כך לדוגמה, ביום הראשון נגנז האור לצדיקים לעתיד לבוא. הוי אומר: מן היום הראשון היה ידוע כי העולם הזה אינו זמן של אור שלם, ולא כולם עתידים להיות צדיקים. ביום השני, אחדות המים חולקה לשנים, מים שמעל הרקיע, מים עליונים, ומים שמתחת לרקיע, מים תחתונים. נמצא, שיש הפרדה בין עולם עליון לעולם תחתון, והתחתון מן הסתם אינו עילאי כעולם שמעל לרקיע. ביום השלישי, נדרשה הארץ להוציא "עץ פרי" שטעמו וטעם פריו שוים, והיא הוציאה "עץ עושה פרי", דהיינו, עץ שיש בו הבחנה בין הפרי הנאכל שהוא האידיאה והתכלית של בריאת העץ, לבין העצה והעלים והקליפות והגרעינים שאינם נאכלים, שאינם זהים לאידיאת הפרי אלא משמשים לו ככלים. ביום הרביעי התברר ששני המאורות הגדולים אינם יכולים לשמש באופן שווה, והלבנה נתמעטה להיות המאור הקטן. ומעל כל הפערים הללו מתבלטת כמובן התקלה של היום הששי: האדם, נזר הבריאה, חטא ביום שבו נברא ונגזרה עליו מיתה וגירוש מגן העדן.

מהותו של העולם הזה הנפרד כביכול מבוראו, היא שקיימים בו חופש הבחירה ואפשרות הרע והכשלון. לפיכך, לעולם יהיה פער בין החזון ובין מימושו. החזון הוא המניע לעשייה ותכלית המעשים, אבל הוא לא יהיה זהה עמהם, לא בעולם הזה.

התפקיד של האדם בבריאה הוא לפעול על פי החזון, על פי האידיאה, ולהשתדל לצמצם ככל האפשר את הפער בין החזון לבין מימושו במציאות. עליו להבין שההתחשבות בקשיי המציאות והצורך להתמודד איתם ולהתגבר עליהם, הם חלק בלתי נפרד מתפקידו, ולכן אל לו להיות מאוכזב או נואש, בראותו שהדברים אינם מתרחשים כפי שצפה וקיווה שיתרחשו.

מפרשות המשכן אפשר ללמוד על כמה סוגים של פערים בין חזון לבין התממשותו במציאות.

קיים פער הנובע מהבדלי האופי המהותיים שבין עולם האידיאות לעולם הריאלי. תופעה זו מודגמת מסדר הבניה. בתאור הבניה בפרשת תרומה, מקדימים את הכלים למשכן. זאת, מכיון שהלב של המשכן הוא ארון הברית שבו הלוחות ועליו שורה שכנת ה'.¹ אולם בעולם הריאלי, הסדר הוא שצריך להתקין קודם מקום להניח בו את הכלים. לכן בפרשת ויקהל מקדימים את בנין המשכן לבנין הארון ושאר כלי הקודש. פער זה מרומז בבריאה ביום השלישי: הפירות של העץ הם התכלית, כשם שהארון הוא המוקד של המשכן, אולם אי אפשר בעולם הזה שיתקיימו פירות בלי עץ ועלים וקליפה וגרעין. הללו מגינים ומסוככים על הפרי, מאפשרים את גידולו ושימורו ואת המשכיותו. כך גם במשכן. מעטפת שלמה נחוצה מסביב למוקד הקדושה, חצר ומשכן, קלעים ופרכת, כיור ומזבח בחצר, שלחן ומזבח קטורת בהיכל, ובפנים, קדש הקדשים, שהגישה אליו מוגבלת, כהגבלת האור לצדיקים לעתיד לבוא.

קיים פער הנובע מחולשת האדם, חטאיו ובחירתו ברע. פרשה שלמה מפרידה בין תכנית המשכן לבין ביצועו, והיא פרשת חטא העגל. בחטא העגל ירדו ישראל מן המדרגה העליונה שהיו בה בהר סיני, ונצרכו לעונש וכפרה. לאחר החטא, קיבל בנין המשכן משמעות חדשה, נוספת, של כפרה.² המדרשים והמפרשים מנו כמה

¹ ברכות נח א'. שמות רבה תרומה, לד ב'. רש"י שמות לח כב. רשב"ם שמות כה י.

² אוהב ישראל (מאפטא) שמות, ויקהל, ד"ה ששת ימים תעשה מלאכה.

פרטים שהשתנו בעקבות חטא העגל. יש אומרים שעצם העובדה שנצרכו לבנות את המשכן בעצמם ולא ירד להם מן השמים היא תוצאה של החטא. דהיינו, המשכן היה אנושי ולא שמימי, כפי שהלוחות השניים היו מעשה ידי משה ולא מאת ה'.³ בדומה לקללת אדם הראשון, "בזעת אפיך תאכל לחם".

למרבח השמחה, קיים גם פער בין הציפיות לבין המימוש הנובע ממעלת האדם. בתכנון המשכן התבססו על תרומות בני ישראל. התברר, שהם הרבו להביא יותר מן הנדרש למלאכה, מפני רוח הנדיבות וההתלהבות ששרתה עליהם. עד כדי כך, שמשה היה צריך להורות להם לחדול מלהביא, כי הרבו העם להביא יותר מן הנצרך למלאכה.⁴ הנשיאים, שהמתינו לסוף התרומות כדי להשלים את החסר, גילו שאין להם עוד מה לתרום. לפיכך, הוסיפו והביאו מתנות שמעבר לצו הראשוני, אלו הן מתנות הנשיאים וקרבתניהם המפורטים ביום חנוכת המשכן, בפרשת נשא.⁵ לפעמים, ההצלחות הן למעלה מן המשוער, ואין מספיק כלים כדי להכיל את שפע האור.

הנה כי כן, הכפילות של פרשיות המשכן, ופרטי ההבדלים ביניהן, מלמדים את האדם להכיר בתופעת הפער שבין החזון למציאות ולדעת לקבלה ולהתמודד איתה. אדם שמקים מוסד או מקבל תפקיד חדש, עם שמקים מדינה וצבא ומערכת משפט, זוג צעיר שמקים משפחה ומגדל ילדים, ואפילו בוחר המשלשל פתק בקלפי בעקבות התרשמותו ממצע של מפלגה – כולם מניחים כיסוד לפעולתם חזון, אמונה ותקוה. כולם עתידים לגלות שציפיותיהם אינן מתגשמות במלואן. כשם שהקדוש-ברוך-הוא נשבע שלא יביא עוד מכול על הארץ וימחה את היקום אשר ברא כאשר אינו עומד בציפיות ממנו, כך האדם בעקבותיו, אמור להתמודד עם פערי הציפיות ולא לשקוע בתהומות של אכזבה ויאוש. המציאות מציבה אתגרים בפני החזון, לעתים יש לתקנו בהתאם למציאות, ולעתים יש להתגבר, להאבק, לשנות ולתקן את המציאות, כדי לקרבה ככל האפשר אל האידיאל השמימי.

³ שיר השירים רבה א א יב. "עד שהמלך במסיבו". תנחומא תרומה ח', פקודי, ו. במדרש נחלקו אם הצייווי על המשכן קדם לחטא העגל. ע"י בשפת אמת פרשת פקודי והחודש, שנת תרל"ה, שם משמואל שמות, פרשת החודש שנת תר"פ. במדבר, פרשת בהעלותך שנת תרע"ה. פרשת שלח שנת תר"ע. לדעה שהצייווי על המשכן בא בעקבות חטא העגל, הרי שהפער בין הציפיות מעם ישראל שיהיו מסוגלים לעבודת ה' מופשטת לגמרי, לבין המציאות שחייבה לבנות משכן גשמי, גדול עוד יותר. ע"י בדברי ר' צדוק הכהן מלובלין ברסיסי לילה אות כד. בפרי צדיק לשמות, פרשת ויקהל אות ב'.

⁴ שמות לו ה

⁵ ספרי במדבר פסקה מה.